

Teksts — Ieva Puķe

Foto — Lauris Aizupietis, F64

Sirds kapteinis

Romans Lācis (70) reiz gribēja braukt uz lielajiem kuģiem, taču tagad ir tālu aizceļojis medicīnā.

Visas sirds transplantācijas Latvijā un tagad vārstuļa nomaiņa Valsts prezidentam ir viņa roku darbs

SEŠTĀVU blokmājai Stradiņa slimnīcas teritorijā, kur atrodas Romana Lāča vadītais Sirds ķirurģijas centrs, padomju laiku veidols kontrastē ar moderno saturu. Profesors ģērbtuvēs liek uzvilkt sterīlas bikses un uzsvārci. Pats ar ierastu kustību darba apaviem pārvelk bahilas, aizsien vienreizlietojamo cepurīti, mutēs un deguna masku. Noejam garām operāciju blokam – sešām zālēm. Caur stikla durvīm redzams, ka kādā uz galdā izšķīrošo dzīves mirkli gaida pacients.

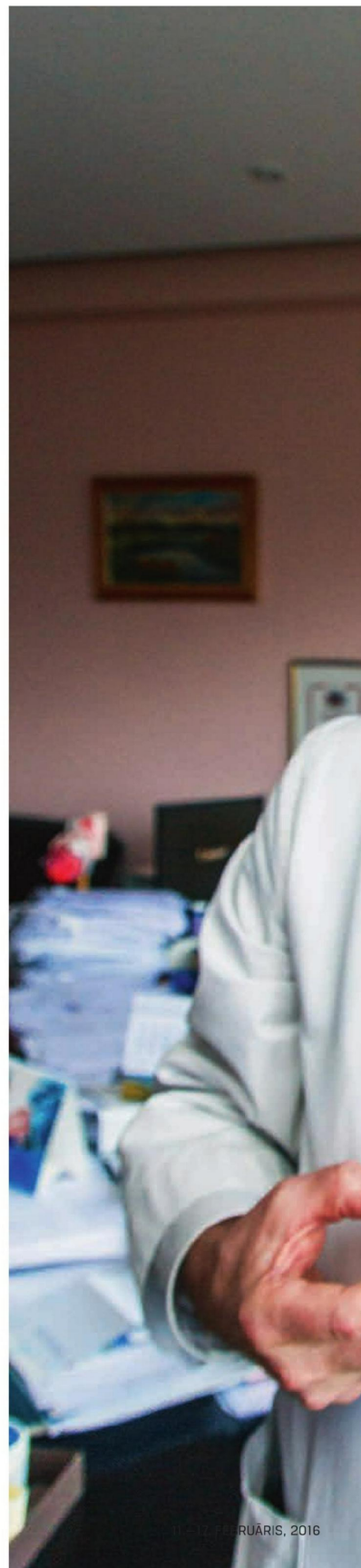
Lācis ievad zālē, kur operācijas pašlaik nenotiek. «Divas zāles – asinsvadu ķirurģijai, trīs – sirds ķirurģijai, viena – modernai palīdzības formai, hibrīdoperācijām,» viņš stāsta. Parāda mākslīgās asinsrites sistēmu, kādai sirds operācijas laikā tiek pieslēgts pacients. Ratiņi ar vadu mūdzekli, displeju, pogām un rezervuāriem. Garāmejojot iepazīstina ar operāciju bloka vecāko māsu Aleksandru Lāci, savu sievu. Viņa ir atbildīga par tehniskā arsenāla atrašanos rokas stiepiena attālumā. Ar

kolēģi Ari Lāci, kura tēvs arī bija ārsts, gan radniecība nevienojot. «Viņš ir uzskatu brālis, esam labi draugi, bet brāļi neesam.»

Cilvēku dzīvības glābšana ir viņu ikdiena. Divi vecākie Romana Lāča bērni ir izvēlējušies citu profesiju, bet divi jaunākie seko vecāku pēdās. Meita Ilze strādā oftalmoloģijā tepat Stradiņos. Dēls Jānis Lācis, kas šogad beigs RSU, noskatījies tēva sfēru, piedalās sirds operācijās. «Tas ir pozitīvi, vecākiem patīk, ka seko,» Lācis saka gandarīti. «Medicīna ir grūta. Katru dienu jāaskaras ar cilvēka ciešanām. Bet tas ir darbs. Jūsu iejūtība. Tur jābūt aicinājumam. Daudzi to nevar. Es katru dienu kādam palīdzu. Un tas ir milzīgs spēks. Jā, mums, mediķiem, no daudz kā ir jāatsakās. Bet nevari to uzņemt kā slogu, kā upuri. Tas nav upuris – normāla lieta.»

Šāgada sākumu par rutinētu posmu viņa darbā uzskatīt nevarētu. Pirms došanās uz Vāciju Stradiņa slimnīcas kardioloģijas korpusā uzturējās Jānis Vaišļa, kura

Kad sabojājas sirds vārstulis, to var nomainīt ar šādu ierīci – rāda profesors Romans Lācis

sirds transplantācijai nauda tika savāktta ziedojumu kampaņā. Šaubījās, vai braukt prom, bet sabiedrības interese un arī mediju spiediens bija milzīgs. Ja donora sirdi viņam būtu izdevies atrast tepat, operāciju, tāpat kā citas divdesmit kopš 2002. gada Latvijā notikušās sirds pārstādīšanas, veiktu Romans Lācis. 20. janvārī paredzētais ķirurgs kopā ar kolēģi Pēteri Stradiņu veiksmīgi nomainīja sirds vārstuli Valsts prezidentam Raimondam Vējonim. 49 gadus vecais prezidents pēc vecuma varētu būt Lāča dēls, 1. janvārī Romanam bija 70. dzimšanas diena. Ķirurgs, kam patīk paflozofēt un pajokot, ne savu apaļo datumu, ne prominentā pacienta vārdu negrib pieminēt. Taču, saprotot interesi, par sirds vārstuliem ir sagatavojis pastāstīt populārzinātniski. Kabinētā uz galda uzlicis dažādu mākslīgo vārstulu prototipus, ko lekcijās rāda studentiem. Pa rokai atrodas arī plastmasas sirds makets ar viriņiem nodalījumiem.

«Mums iekšā arī ir tādi vārstuli, Dieva doti. Kāpēc? Sirds ir dvēseles mājoklis»

«Ir divu veidu vārstuli. Pirmais – vecā veida, ar silikona lodīti vidū, smags, liels. To izgudroja ķirurgs Amerikā Alberts Stars. Kaut kad ap 1957. gadu viņš iedzēra vīnu, nezīnu, viens vai ar meitenēm, un skatījās uz pudeli, kurai bija korķītis kā lodīte. Var ieliet un tad pagriezēt, lai neiztvaikotu vīna aromāts. Viņš, jauns, radošs ārsts, teica: tādu korķi varētu ielikt sirdi. Tā ir medicīnas vēsture, nopietni! Otrs ir jauna veida, divdisku vārstulis.» ķirurgs paceļ pret gaismu ierici, kas mazāka par sērkokciņu kastīti.

«Mums iekšā arī ir tādi vārstuli, Dieva doti. Kāpēc? Sirds ir dvēseles mājoklis, un vārstuli domāti nevis tādēļ, lai dvēsele kustētos vienā virzienā, bet asinīm, sirdij savelkoties, jākustas vienā, noteiktā virzienā, noteiktā ciklā.» Vārstuli, kas nodrošina šo vienvirziena kustību, ir četri.

Kurš vārstulis bija jāpārstāda prezidentam? Par prezidentu es ne vārda nezīnu, ne-jautājiēt man. Ārstniecības likums neļauj neko izpaust. Ja es to pārkāpju, zaudēju īsto ārsta būtību. Tas, ko es ar pacientu runāju un daru, paliek starp mums. Un trešais, kas to zina, ir Dievs.

Informācija par valsts vadītāja veselības stāvokli bija jāsniedz Prezidenta kancelejai, bet viņi to labi nenokomunicēja, radot baumas.

Nokomunicēja, es domāju, par daudz. Iztāstīšu – pirms gadiem biju Amerikā, un televīzija raidīja, kā prezidents Bušs seniors kādā rančo risina globālus jautājumus. Gāja apsēsties, bet nokrita, uzņaca aritmijas lēkme. Tas viss gāja ēterā. Un tad sākās – miesassargi un dakteri, kas viņam apkārt, palīdzēja, uzstutēja augšā. Viņam uzreiz bija amerikāņiem jātaisa teātris, ka nekas nekait. Kad šī problēma mazinājās, viņš pat izlikās, ka skrien! Bet tas ir nopietni, ja uznāk aritmija. Kad [žurnālisti] šo lietu mazliet izmeklēja, viss aprāvās, bet vispirms bija jāparāda, ka nekas nav noticis.

Par prezidentu interese bija arī cilvēcska: kas tik pēkšņi var notikt 49 gadus vecam, veselīgam vīrietim?

Katram cilvēkam var notikt. Es arī esmu darbigis, kustīgs, bet tieši pirms gada gāju mājās no darba un salauzu kāju. Nonācu 2. slīmnīcā, izbaudīju visus labumus kā pacients.

Vai iedzīmtas sirds patoloģijas mierīgi var snaust līdz 49 gadu vecumam?

Ievīn, vai jūs par sevi visu zināt? Nē? Kāpēc neesat izmeklēta? To jau var nejust. Ja

Romans Lācis ar dzīvesbiedri, operāciju bloka vecāko māsu Aleksandru Lāci. Arī viņa piedalījās Latvijā pirmajā sirds pārstādīšanas operācijā 2002.gada 10.aprīlī

neesat izmeklēta, neesat sev pievērsusi pietiekamu uzmanību. Un jaunie cilvēki, kas spēlē hokeju, basketbolu? Pēkšņi – nokrit beigts. Viņi ir pārbaudīti, ja tā ir valsts komanda – pārbaudīti pat ļoti.

Sirds joprojām ir milzīgs noslēpums?

Viss organisms, cilvēks ir noslēpums. Atkarīgs, cik ļoti izdziejās. Ja cilvēku pzdziļināti eksaminē, tad varbūt atrod, ka viņam ir kāda iedzimta kaite.

Jūs 70 gadu vecumā joprojām esat profesionālo spēju zenītā.

Man gadu nav daudz! Tas ir mans noslēpums, es par to nerunāju. Kāds no kolēģiem teica: «Vajadzētu kaut kā atzīmēt.» Ko atzīmēt? «Nu, tavu piecdesmitgadi.» Teicu – labi! Ziniet, ir brīdis, kad cilvēkam negribas pieminēt gadus. Tas ir kas riebigis un nepatīkams. Gadi skrien kā stīrnas, un tas nav labi. Bet tāda ir dzīve.

Ķirurgam ar gadu skaitu droši vien saistās koordinācija un roku veiklība.

Ja nav koordinācijas, nevar operēt. Ja galva nedarbojas, rokas darbojas pa priekšu galvai, arī ir slikti. Kādam varbūt no pašā sākuma nav koordinācijas, tad to vispār nevajag laist šajā sfērā.

Cik no šogad veiktajām 116 kardioloģiskajām operācijām ir jūsējās?

Katru dienu veicu vienu. Ir ķirurgi, kas operē divas trīs dienā. Dažos centros varbūt pārējie visu sagatavo un šefs tikai operē. Mums tā nav. Mums visi ķirurgi ir operējoši, visi ir labi.

Arī viena operācija ir smaga, saspringta. Šodien bija divu vārstuļu nomaiņa kādam vecākam cilvēkam. Cilvēks grib dzīvot. Ja viņam nedarbojas vārsti sirdī, tad nevar dzīvot. Cik ilgi cilvēks dzīvo? Tik, cik Dievs ir vēlējis, mēs to nezinām.

Bet liela Dieva dāvana: katrs savās sajūtās esam nemirstīgi. Nekad nezinām savu pēdējo dienu.

Kāpēc savulaik izvēlējāties medicīnu?

Gribēju būt kuģa kapteinis. Man jaredz pasaule! Tajā laikā pasaule bija noslēgtāka, ar reālām robežām. Mans brālēns bija liela kuģa kapteinis, visu ko bija redzējis Gudrs, turīgs, bez šaubām. Viņam bija milzīga ietekme, vara uz kuģa. Iespaidīgs vīrs arī pēc izskata, milzīgs, kādi seši tādi kā es. Es esmu maziņš, tievs, mani vējš var aizpūst pa gaisu. Tas izjūka, nesanača dažādu iemeslu dēļ.

Mani vecāki bija godīgi, gudri, labi, bet, kā mēs teiktu, parasti cilvēki. Līdz sešiem gadiem dzīvoju Kuldīgā, pēc tam Siguldā, to uzskatu par savu dzimto vietu. Klasesbiedrs Juris Garančs pēc pamatskolas nāca uz Rīgu stāties 2. medicīnas skolā. Es aizbraucu līdzi. Tikām iekšā. Pabeidzu medicīnas skolu, pārdzīvoju, ka būs jābrauc strādāt par feldšeri. Iestājos Medicīnas institūtā. Ar skolas biedru Jāzepu Keišu, kas tagad ir infektoģijas profesors, mācījāmos no rīta līdz vakaram. Viņam Baltinavā bija brīnišķīgi vecāki, kas taisīja mums pusdienas. Abi arī tikām.

Medicīnas institūta otrajā kursā sāku nākt uz ķirurģisko pulciņu. To vadīja Paula Stradiņa skolnieks, profesors Ezerietis. Otrs cilvēks, kas strādāja ar studentiem, bija profesors Jānis Slaidiņš. Viņš bija starp tiem leģionāriem, kas aizbrauca uz Zviedriju un kurus demokrātiskā zviedru valdība atdeva krieviem atpakaļ. Citus nošāva, bet padomijā vajadzēja ārstus, un viņš bija perfekts ārsts. Šādi cilvēki mani ievirzīja asinsvadu ķirurģijā.

Studentu zinātniskajā darbā biju arī pie profesora Rafaela Rozentāla, kas šodien vada Latvijas Transplantoloģijas centru un ir liels mans draugs. Ar Mironu Marguli viņi operēja suņus mākslīgā asinsritē, pētīja aknu atindējošo funkciju. Tur bija uzaicināts arī jauns ķirurgs no bērnu slīmnīcas Jānis Volkolākovs. Kad 1969. gadā nodibināja Sirds un asinsvadu ķirurģijas centru, viņu iecēla par vadītāju. Viņš prasīja man: «Gribi nākt uz kliniku?»

Vai atceraties savu pirmo sirds operāciju?

Vislabāk atceros pirmo operāciju feldšeriskolā. Haralds Bergmanis mums mācīja ķirurģiju. Bija jāatver panarīcijs, strutains pirksta iekaisums. Puika paņēma skalpeli, trīsošām rociņām iegriež. Bergmanis uzsit uz pleca: «Tu būsi ķirurgs!» Istajā brīdī patiektiem vārdiem ir neizsakāma nozīme.

Un vēl – es, puika no laukiem, irēju istabiņu pie tantītes. Viņas māsas ģimene dzīvoja Amerikā, Mičiganā. Viņa sūtīja paciņas un regulāri rakstīja vēstules.

Man tantiņai bija jālasa tās vēstules: māsas mazmeita ir teicamniece, un skolas

direktors ielūdz viņu ar vecākiem uz pusdienām. Vēstulē tika aprakstīts, kā bērns gatavojās. Saprotiet, kas par formu! Vēl tagad mēs šādu formu pat domās nepieļaujam. Bet man tas mainīja attieksmi, pa-cēla pašapziņu – viss ir iespējams!

Mūs joprojām kritizē, visa sabiedrība ir ar aizliegumu: to jūs nedrīkstat darīt, tur nedrīkstat iet, skatīties nedrīkstat, jūs sodīs! Man, vismaz domās, vienmēr ir bijis vajadzīgs darboties pret šādu nepārtrauktu aizliegumu.

Kamēr izaugu, lai varētu kaut ko darīt sirds ķirurģijā, pagāja gadi. Tajā laikā sirds ķirurģija pasaulē tikai veidojās. No sākuma slēgtās sirds operācijas bija sarežģītas, riskantas. Piemēram, mitrālā

«Viss organisms, cilvēks ir noslēpums. Atkarīgs, cik ļoti iedziļinās»

vārtaļa komisurotomija jeb paplašināšana. Reimatisma gadījumā vārsta atveres saaug kopā un to vajag paplašināt. Agrāk to darīja nevis mākslīgajā asinsritē, bet uz darbojošas sirds, ievadot tajā pirkstu vai speciālu instrumentu. Nekas nedrīkstēja misēties. Jums nav cita ceļa, nav glābīņa. Sirds ķirurģijā tas nozīmē – pacients ies bojā. Pirmajās operācijās man elpa aizrāvās. Esat ievadījis cilvēkam sirdī pirkstu, un, ja kļūdisitēs, viņam pat nebūs sliktāk – viņš būs beigts. Šo iekšējo spriedzi nevar vārdos izteikt!

Šodien ir sarežģītākas operācijas, bet ķirurgs un līdz ar to arī pacients ir piesegti ar mākslīgās asinsrites sistēmu.

Jūsu mūža laikā ir notikusi sirds ķirurģijas revolūcija, un jūs esat bijis tās dalībnieks! Varbūt nesmu izjutis to garšu, sapratis, ka tas notiek ar mani. It kā esmu sapratis, ka notiek, bet – kaut kur citur.

2002. gadā veicāt pirmo sirds transplantāciju Latvijā. Pie sienas ir Saeimas atzinības raksts – par izcilām sasniegumiem un nozīmīgu ieguldījumu kardiokirurģijas attīstībā.

Baiba Rozentāle, kas to parakstīja, ir viena no labākajiem veselības ministriem, bet – tā politika! Viņa tagad saistījusies

ar *Saskaņu*, kas sevi ir kompromitējusi. Pagājušajā gadā man Rīgas dome kopā ar Džemmu Skulmi piešķīra nosaukumu *Gada cilvēks Rīgā*. Piedošanu, latviešu prese izlikās, ka nekas tāds nav noticis. Jo – kas vada domi? *Saskaņa*. Šī pretimstāvēšana attīstās līdz vājprātam. Tūlīt iznāks filma par izcilu ķirurgu Viktoru Kalnbērzu. Atmetot politiku, otra tāda Latvijā nav. Bet filmu atklās Maskavas namā. Un tam jau ir piegarša.

Viņa 80 gadu jubileju atzīmēja Latvijas Ārstu biedrības stūrī. Manu «50 gadu jubileju» nupat atzīmēja daudz lielākā telpā. Kalnbērzs ir nesalīdzināmi lielāks cilvēks, pazīstams visā pasaulē. Jā, viņš bija kopā ar padomijas varu, ar militāro medicīnu. Uz viņa dzimšanas dienu ar nokavēšanos ieradās mūsu minis-tre, bet pirms tam ar pompu piebrauca [Krievijas vēstnieks] Vešņakovs, atnesa Putina parakstītu apsveikumu. Mums var riebties Putins, bet, lūk, kā viņš apsveic citas valsts ārstu!

Uz pirmo sirds transplantāciju Latvijā, domājat, mūsu prezidente reaģēja? Igaunijā tādas transplantācijas nav bijušas līdz šai dienai. Paciente Tatjana Ostele, ko toreiz operēju, dzīvoja deviņus gadus, no-mira no gripas.

Romans Lācis rāda studentiem domātus slaidus: šobrīd pasaulē notiek 4000 sirds transplantāciju gadā. Pašu pirmo Dienvidāfrikā 1967.gadā veica Kristiāns Bernards. Līdz 1980. gadam, kad angļu zinātnieki atklāja imūnsupresantu ciklosporīnu, kas neļauj organismam atgrūst pārstādīto orgānu kā svešķermeni, pacien-ti ilgi nedzīvoja. Tālab lāgiem šīs dārgās un sarežģītās operācijas ir tikušas aizliegtas. Krievijā tās nenotika no 1968. līdz 1983. gadam, bet, kad atsākās, līdz pirmajai veiksmīgajai operācijai pagāja četri gadi. Tagad jau ir rekordisti – amerikāņu meitene Lizija Krēza, kam sirdi transplantēja divu gadu vecumā, ar to nodzīvojusi 31 gadu, sirds ir izaugusi kopā ar viņu. Gadu ilgāk ar transplantētu sirdi dzīvo 71 gadu vecais anglis Džons Makafertijs, viņa ķirurgam britu karaliene pat piešķīrusi sera titulu.

Kā iespējams būt aktīvam tik ilgi? Labi gēni? Patīk darbs?

Man patīk darbs, bet es arī domāju, ka Dievs eksistē. Droši viena manās zvaigz-nēs kaut kas ir ierakstīts. Kāpēc es jums stāstīju par Krievijas neveiksmēm ar sirds transplatacijām – Krievijas kardiokirurģija ir ļoti attīstīta, bet kas tas bija par ērkšķu ceļu!

Mums ir veicies. Pirmā paciente – ne-kādu problēmu. Visi priecājas un aplaudē. Bērnu izoperē – viss *O.K.* Protams, tas ir pamatoti. Mēs ļoti gatavojāmies. Un tomēr – milzīga veiksmē. Tāpēc es saku, ka ir dvēsele un ir Dievs. Viņš ir gribējis, lai tā būtu. ●